

Mengboyev Lazizbek

Shoyimova Komila

Termiz iqtisodiy va servis universiteti

Annotatsiya

Mazkur maqolada Temuriylar sulolasining O‘zbekiston davlatchiligi tarixidagi o‘rni va ahamiyati keng tahlil etiladi. Amir Temur tomonidan asos solingan markazlashgan davlat tizimi, “Temur tuzuklari”da ifodalangan siyosiy va ma’naviy qadriyatlar, Temuriylar davrida ro‘y bergan iqtisodiy, madaniy va ilmiy yuksalishlar o‘rganiladi. Shuningdek, Mirzo Ulug‘bek, Alisher Navoiy va boshqa Temuriylar davrining buyuk arboblari faoliyatining O‘zbekistonning milliy davlatchiligi shakllanishiga ta’siri ilmiy asosda yoritiladi. Maqolada Temuriylar merosining zamonaviy davlatchilik g‘oyasi bilan uzviy bog‘liqligi ham ko‘rsatib o‘tiladi.

Kalit so‘zlar: Temuriylar sulolasi, Amir Temur, Temur tuzuklari, davlatchilik, Mirzo Ulug‘bek, Alisher Navoiy, O‘zbekiston tarixi, madaniyat, ilm-fan, adolat.

Kirish

O‘zbekiston davlatchiligi tarixining shakllanishida Temuriylar sulolasining tutgan o‘rni beqiyosdir. Amir Temur asos solgan davlat tizimi o‘z davrida nafaqat siyosiy qudrat, balki ma’naviy uyg‘onish, ilm-fan va madaniyat sohalarining rivoji uchun mustahkam poydevor yaratdi. Temuriylar davri Markaziy Osiyo xalqlarining siyosiy tafakkuri, indavlat boshqaruvi, diplomatiya, iqtisodiyot, madaniyat va san’at sohalarida yuksak taraqqiyot bosqichi bo‘ldi. Amir Temur (1336–1405) tomonidan barpo etilgan ulkan imperiya adolat, tartib va qonun ustuvorligiga asoslangan edi. U davlatni boshqarishda har bir masalaga ilmiy yondashgan, o‘z zamonining eng ilg‘or boshqaruv tizimini yaratgan. “Temur tuzuklari” orqali u davlatni mustahkamlash, xalq farovonligini ta’minlash, milliy birlikni saqlashga alohida e’tibor qaratgan.

Temuriylar sulolasi vakillari o‘z davrining eng ilg‘or ilm-fan, adabiyot va madaniyat homiylariga aylangan. Ularning siyosiy va ma’naviy merosi O‘zbekistonning bugungi taraqqiyot yo‘lida muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli,

Temuriylar davrini o‘rganish — o‘zbek davlatchiligining ildizlarini anglash, milliy g‘urur va vatanparvarlikni mustahkamlashning muhim manbaidir.

Asosiy qism

1. Amir Temur va markazlashgan davlat barpo etilishi

XIV asrda O‘rta Osiyoda siyosiy tarqoqlik kuchaygan, yirik shaharlar o‘rtasida hokimiyat uchun kurashlar avj olgan bir paytda Amir Temur xalqning siyosiy, ijtimoiy va ma’naviy birlikka intilishini anglab yetdi. U aynan shu davrda markazlashgan kuchli davlat barpo etish g‘oyasini ilgari surdi. Temur davlatni tuzishda “adolat va tartib”ni eng asosiy tamoyil sifatida belgiladi.

Amir Temur o‘z davlatining siyosiy poydevorini mustahkamlash maqsadida kuchli markazlashgan boshqaruv tizimini yaratdi. U viloyat, tuman va qishloq boshqaruvini aniq nazorat ostiga oldi. Har bir hududda mas’ul shaxslar tayinlanib, ular faoliyatini “diwan” – markaziy idora kuzatib bordi. Shu tariqa davlat boshqaruvida nazorat, hisobdorlik va javobgarlik tizimi qaror topdi.

Temur mamlakatda qonun ustuvorligini o‘rnatish uchun “Temur tuzuklari” deb atalgan qonunlar majmuasini ishlab chiqdi. Bu hujjat nafaqat siyosiy boshqaruv qoidasini, balki axloqiy va ma’naviy qadriyatlarni ham belgilab berdi. “Temur tuzuklari”da davlat arboblari, harbiylar, dehqonlar, savdogarlar va olimlar uchun alohida burch va mas’uliyat mezonlari ko‘rsatilgan. Natijada, XIV asr oxiriga kelib, Temur davlati Markaziy Osiyo, Eron, Afg‘oniston, Hindiston va Kichik Osiyo hududlarini birlashtirgan qudratli imperiyaga aylandi. U yaratgan boshqaruv tizimi o‘z davrining eng ilg‘or siyosiy modellaridan biri bo‘lib, O‘zbekiston davlatchiligining asosiy poydevoriga aylandi.

2. Temuriylar davrida siyosiy barqarorlik va iqtisodiy yuksalish

Amir Temur o‘z davlatini harbiy kuch bilan emas, balki siyosiy diplomatiya, iqtisodiy islohotlar va xalq manfaatlarini himoya qilish orqali mustahkamladi. Uning davrida savdo-sotiq, qishloq xo‘jaligi, hunarmandchilik va soliq tizimi tartibga solindi. Har bir kasb egasi o‘z faoliyatini erkin amalga oshirishi, mehnati evaziga munosib mukofot olishi mumkin edi. Temur davlatni boshqarishda iqtisodiy mustaqillikka alohida ahamiyat berdi. Samarqand, Buxoro, Shahrisabz, Hirot, Tabriz kabi yirik shaharlar o‘z davrining iqtisodiy markazlariga aylandi. Temur xalqaro savdoni rivojlantirish maqsadida Buyuk ipak yo‘li bo‘ylab tinchlikni ta’minladi, savdogarlarga alohida huquq va imtiyozlar berdi. Davlatning iqtisodiy qudrati bevosita uning siyosiy barqarorligiga olib keldi. Temur o‘z siyosatida iqtisodiy mustahkamlikni milliy

mustaqillikning asosi deb bildi. Shu sababli, u soliqlarni adolatli taqsimladi, xalqni haddan ortiq majburiyatlardan ozod qildi, dehqonchilik va hunarmandchilikni qo'llab-quvvatladi.

3. Temuriylar davrida ilm-fan va madaniyatning yuksalishi

Temuriylar davri ilm-fan, san'at va madaniyatning yuksak cho'qqisiga chiqqan davr bo'ldi. Bu davrda ilmiy izlanishlar, madrasalar faoliyati, adabiyot va san'at taraqqiyoti yangi bosqichga ko'tarildi.

Amir Temur ilm ahliga yuksak hurmat bilan qarar, ularni moddiy va ma'naviy jihatdan qo'llab-quvvatlar edi. Uning siyosatini davom ettirgan o'g'li Shohruh Mirzo va nabirasi Mirzo Ulug'bek davrida ilmiy muhit yanada kengaydi.

Mirzo Ulug'bek (1394–1449) Samarqandda barpo etgan rasadxona va madrasa tufayli jahon ilm-fan tarixida muhim o'rin egalladi. U astronomiya, matematika va geografiya sohalarida buyuk kashfiyotlar qildi. "Ziji Jadidi Ko'ragoniy" asarida yulduzlarning koordinatalarini aniqlab, o'sha davr uchun eng aniq astronomik jadvalni yaratdi.

Temuriylar davrida adabiyot ham yuksak taraqqiyotga erishdi. Alisher Navoiy o'z asarlari orqali o'zbek tilini davlat va adabiyot tili darajasiga ko'tardi. Uning "Xamsa"si, "Mahbub ul-qulub", "Lison ut-tayr" kabi asarlari insoniylik, adolat, ma'rifat, mehnatsevarlik g'oyalarini targ'ib etadi. Navoiy bilan bir qatorda Abdurahmon Jomiy, Kamoliddin Behzod, G'iyosiddin Jamshid Koshiy, Ali Qushchi kabi allomalar ham o'z ilmiy va san'at asarlari bilan jahon madaniy merosiga hissa qo'shganlar. Temuriylar sulolasi davrida Samarqand, Hirot va Buxoro shaharlarida qurilgan madrasa, kutubxona va me'moriy inshootlar bugungi kunda ham o'zining badiiy go'zalligi bilan ajralib turadi. Masalan, Registon majmuasi, Go'ri Amir maqbarasi, Shohi Zinda majmuasi va Ulug'bek madrasasi Temuriylar davrining buyuk me'moriy yodgorliklaridandir.

4. Temuriylarning harbiy san'ati va diplomatik siyosati

Amir Temurning harbiy san'ati jahon tarixida o'ziga xos maktab yaratdi. U harbiy yurishlarni puxta strategiya asosida olib borgan, har bir jang oldidan siyosiy tahlil va razvedka ma'lumotlariga tayangan. Temur qo'shinlari intizom, sadoqat va maqsadga qat'iy ishonch bilan ajralib turgan.

Temur nafaqat buyuk sarkarda, balki mohir diplomat ham edi. U o'z davrida Xitoy, Hindiston, Eron, Misr, Usmonli turklar va Yevropa mamlakatlari bilan diplomatik aloqalar o'rnatgan. Tinchlik siyosatini yuritish orqali xalqaro savdo, ilmiy hamkorlik va madaniy almashinuvni rivojlantirdi. Temurning diplomatik siyosati shundan iborat

ediki, u harbiy qudratni faqat adolatni tiklash, zulmni yo‘qotish, tinchlikni qaror toptirish uchun ishlatgan. Shu sababli, uning nomi jahon tarixida nafaqat zabt etuvchi, balki uyg‘onish davrini boshlab bergan davlat arbobi sifatida e’tirof etiladi.

5. Temuriylar merosining zamonaviy O‘zbekiston davlatchiligidagi ahamiyati

Temuriylar sulolasi yaratgan siyosiy, ma’naviy va madaniy meros bugungi O‘zbekiston davlatchiligi uchun o‘chmas manba hisoblanadi. Amir Temurning “Kuch — adolatdadir” shiori O‘zbekiston Respublikasining davlat g‘oyasi bilan uyg‘unlashgan. Mustaqillik yillarida Temuriylar davrini o‘rganish, ularning tarixiy merosini asrab-avaylash davlat siyosati darajasiga ko‘tarildi. 1996-yilda Amir Temurning 660 yilligi UNESCO miqyosida nishonlandi, Toshkentda Amir Temur haykali o‘rnatildi va “Amir Temur muzeyi” tashkil etildi.

Prezident Shavkat Mirziyoyev ta’kidlaganidek:

“Amir Temur va Temuriylar faoliyatini chuqur o‘rganish – bu nafaqat tarixni bilish, balki kelajagimizni to‘g‘ri qurish demakdir.”

Temuriylar sulolasining davlat boshqaruvi, ilm-fanga e’tibori, adolatparvarlik tamoyillari va xalq farovonligi uchun qilgan ishlari zamonaviy O‘zbekiston siyosiy modelida o‘z ifodasini topmoqda. Bugungi kunda yoshlar Temuriylar merosini o‘rganish, ularning siyosiy madaniyati va tafakkurini o‘zlashtirish orqali milliy g‘urur, vatanparvarlik va ilmga intilish ruhida tarbiyalanmoqda. Shu ma’noda, Temuriylar sulolasi faqat tarixiy davr emas, balki millatni yuksalishga chorlovchi ma’naviy kuchdir.

Xulosa

Temuriylar sulolasi O‘zbekiston tarixining eng yorqin va faxrli sahifalaridan biridir. Amir Temur asos solgan davlat nafaqat o‘z davrida, balki keyingi asrlar uchun ham siyosiy va ma’naviy o‘rnak bo‘lib xizmat qildi. “Temur tuzuklari” orqali u davlat boshqaruvi, qonun ustuvorligi, xalq manfaatlariga sadoqat, adolat va intizom tamoyillarini joriy etdi. Temuriylar davri nafaqat siyosiy kuch, balki ilm-fan, adabiyot va madaniyatning yuksalish davri bo‘ldi. Mirzo Ulug‘bek, Alisher Navoiy, Jomiy, Kamoliddin Behzod kabi allomalar faoliyati orqali bu davr “Sharq Uyg‘onish davri” sifatida e’tirof etildi. Ularning ilmiy va ijodiy merosi bugungi kunda ham o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan.

Temuriylar davrining eng katta merosi — bu mustahkam davlat tuzilmasi, xalqning birligi va ma’naviy uyg‘onishidir. Ularning tajribasi zamonaviy O‘zbekistonning siyosiy, iqtisodiy va ma’naviy hayotida o‘z aksini topmoqda. Bugungi mustaqil

O‘zbekiston Temuriylar sulolasi tomonidan yaratilgan davlat g‘oyasi, adolat va tartib tamoyillarini zamonaviy shaklda davom ettirmoqda. Shunday qilib, Temuriylar sulolasi o‘zbek davlatchiligi tarixining poydevorini mustahkamlab, millatning tarixiy xotirasini, ma’naviy qadriyatlarini va siyosiy tafakkurini yuksaltirdi. Ularning faoliyati va merosi kelajak avlod uchun ibrat va faxr manbai bo‘lib qolaveradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Amir Temur. Temur tuzuklari. Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 2019.
2. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
3. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. Toshkent: O‘zbekiston, 2021.
4. Vohidov R. Amir Temur va Temuriylar davrining ma’naviy merosi. Toshkent: Fan, 2016.
5. Abdullayev H. O‘zbekiston davlatchiligi tarixi. Toshkent: Universitet nashriyoti, 2020.
6. Alisher Navoiy. Xamsa. Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 2015.
7. Pardaev A. Temuriylar davrida ilm-fan va madaniyat taraqqiyoti. Samarqand, 2018.